

РОЗДІЛ 13 ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 82.091:821.161.2+821.162.1

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.16.59>

ЖАНРОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ РОМАНІВ ПОЛІ ГОЯВІЧИНСЬКОЇ «ДІВЧАТА З НОВОЛИПОК» І «РАЙСЬКА ЯБЛУНЯ» ТА ІРИНИ ВІЛЬДЕ «СЕСТРИ РІЧИНСЬКІ»

GENRE DEFINITION OF THE NOVELS OF THE POLA GOJAWICZYŃSKA “GIRLS FROM NOWOLIPKI” AND “PARADISE APPLE” AND IRYNA VILDE “THE RICHYNSKI SISTERS”

Орнат Н.Р.,

*orcid.org/0000-0001-8217-1951**аспірант і старший лаборант кафедри світової літератури
і порівняльного літературознавства**факультету філології**Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

У статті на матеріалі романів польської авторки Полі Гоявічинської «Дівчата з Новолипок» (1935 р.) і «Райська яблуна» (1937 р.) та української письменниці Ірини Вільде «Сестри Річинські» (1964 р.) здійснено спробу визначити жанр цих творів. Якщо у вітчизняному літературознавстві проблема визначення жанру роману української авторки не є новою, то дещо іншою є ситуація щодо наукових студій творчості Полі Гоявічинської, у тому числі жанрового визначення її творів. Визначення ключових характеристик жанру роману дасть змогу на практичному рівні проаналізувати індивідуально-авторську манеру романного стилю польської та української письменниць. Жанрова приналежність допоможе глибше розкрити в ході аналізу текстів найбільш акцентовані проблеми у романах, визначити специфіку авторської манери характеротворення головних героїв та ініціювати нові питання для компаративного вивчення цих художніх творів. Наприклад, варіативність жанрового визначення роману «Сестри Річинські» дає нам можливість надалі здійснювати багатоаспектне вивчення роману, адже запропоновані дослідниками варіанти є актуальними та потенційними для доведення тієї чи іншої наукової думки. Рефлексії з теми національної єдності, сімейної традиції та пам'яті про предків, історичної минувшини, питань геополітики та, зрештою, релігії є відображенням жанрових характеристик. Дискусійним залишається питання трактування композиційно самостійних романів Полі Гоявічинської «Дівчата з Новолипок» та «Райська яблуна» як ділогії чи двох окремих романів. Відкритими у ході вивчення цього питання також постають проблеми визначення ступеня оприявлення біографізму чи його елементів, оскільки у дослідників виникають розбіжності у поглядах стосовно і Полі Гоявічинської, і Ірини Вільде. У статті також проаналізовано трактування роману «Сестри Річинські» як зразку синтетичного жанру, що не є характерним для романів «Дівчата з Новолипок» та «Райська яблуна».

Ключові слова: жанр, роман, синтетичний роман, реалізм, біографізм.

On the material of the novels by the Polish author Pola Gojawiczyńska “Girls from Nowolipki” (1935) and “Paradise Apple” (1937) and the Ukrainian writer Iryna Vilde “The Richynski Sisters” (1964) is made an attempt to determine the genre of these works in the article. If the problem of defining the genre of a novel by a Ukrainian author is not new in blight literary criticism, the situation is somewhat different with regard to scientific studies by Pola Gojawiczyńska's work, including the genre affiliation of her works. Identifying the key characteristics of the novel genre will allow on a practical level to analyze the individual authorial style of the novel style of Polish and Ukrainian writers. Genre affiliation will help to reveal more deep analysis of texts the most emphasized problems in the novels, to determine the specifics of the author's manner of characterization of the main characters and to initiate new questions for a comparative study of these paintings. For example, the variability of the genre definition of the novel “The Richynski Sisters” gives us the opportunity to further carry out a multifaceted study of the novel, because the options proposed by researchers are relevant and potential for proving a particular scientific opinion.

Reflections on national unity, family tradition and ancestral memory, historical past, geopolitical issues and ultimately religion are the reflections of genre characteristics. The question of interpreting the compositionally independent novels of Pola Gojawiczyńska “Girls from Nowolipki” and “Paradise Apple” as a dilogy or as two separate novels remains debatable. The study of this issue also raises the issue of determining the degree of manifestation of biography or its elements, as researchers have differences of opinion regarding both Pola Gojawiczyńska and Iryna Vilde. The article also analyzes the interpretation of the novel “The Richynski Sisters” as a sample of the synthetic genre, which is not topical for the novels “Girls from Nowolipki” and “Paradise Apple”.

Key words: genre, novel, synthetic novel, realism, biography.

Постановка проблеми. Питання визначення жанру згаданого роману Ірини Вільде не є новим у вітчизняному літературознавстві, адже праці цій темі присвятили В. Кодак, В. Качкан, Н. Зборовська. Дещо іншою є ситуація стосовно жанрової приналежності романів Полі Гоявічинської, адже відкритими залишається питання віднесення її творів до прози психологічного чи соціального реалізму, хоча дослідники вважають можливим поєднання прози таких гатунків у тексті кожного з романів. Наявність факту біографізму чи його елементів також залишається відкритим та дискусійним, хоча більшість науковців схиляється до думки про його відсутність у досліджуваних творах Полі Гоявічинської та Ірини Вільде.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання жанрової ідентифікації романів Полі Гоявічинської є більш чітким та визначеним, оскільки перелік актуалізованих у романах проблем є дещо меншим. Найбільш інформативними є праці Д. Книш-Рудзької, А. Прищевської-Козолуб та Є. Квятковського, хоча теж є питання, що підлягають конкретизації, зокрема ступінь актуалізації соціальної проблематики, отже, визначення жанру роману. У романі Ірини Вільде це питання більш конкретизоване, хоча діапазон представлених проблем, тем та ідей є значно більшим, тому складнішим є питання конкретної жанрової приналежності. Також маловивченими є фактаж і біографізм (чи його елементи) у романах, що все ще залишається предметом наукових дискусій. У компаративній площині питання жанрової визначеності діалогії Полі Гоявічинської не є окремо дослідженим, натомість О. Дудар проводить аналіз порівняльної жанрової семантики романів «Сестри Річинські» Ірини Вільде та «Оплот» Теодора Драйзера. Питання жанрової своєрідності роману Ірини Вільде висвітлено у працях М. Ільницького, В. Качкана, В. Кодака, Н. Карач.

Постановка завдання. Беручи за основу дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, представимо вже розглянуті варіанти жанрової приналежності досліджуваних романів Полі Гоявічинської та Ірини Вільде, спробуємо більш чітко встановити їх межі та зосередити нашу позицію на окремих на основі повноти представлення та диференціації.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи формування та еволюцію жанрової системи, літературознавці, застосовуючи діахронічний аспект, на прикладі кожної епохи виокремлюють ті чи інші роди, а також приналежні їм жанри. У праці

В. Будного та М. Ільницького читаємо, що на межі XIX і XX століть, а надто – у часи імпресіонізму відбулися певні зміни жанру, зокрема середні та великі форми посупилися новим домінуючим фрагментарним ліризованим формам, тобто новелі, шкїцу, етюду. При цьому великі жанри видозмінюються і «набувають стилістичної уривчастості, композиційної фрагментарності» [2, с. 195]. Попередньо, як відзначено в історії літератури, всередині XIX століття не лише українське, але й зарубіжне письменство активно розвиває жанр роману. На підтвердження цьому українська теоретик літератури Н. Копистянська зазначає, що «роман досягнув своєї вершини в реалістичній класиці, зокрема в російській, а з кінця XIX століття став дрібнішати, втрачати значення великої суспільної ваги, свою змістовність» [10, с. 144]. Вивчаючи статтю чеського літературознавця Ф. Гетца «Сучасний роман перероджується», Н. Копистянська цитує за ним: «Роман розбиває всі ілюзії, викриває обман і самообман, є історією хвороби сучасного суспільства, але нездатний протиставити негативним явищам позитивні» [10, с. 146–147].

Загалом жанрові модифікації роману XX століття як нове теоретичне питання постало на вимогу історико-літературних подій цього часового зрізу, який «демонстрував як сталість форми, так і намагання її зруйнувати» [4, с. 62]. Про динаміку й видозміни жанрової системи роману 30-х рр. минулого століття пише також В. Олефір, підкреслюючи, що загалом проза згаданого періоду «ще встигла зблиснути проявами творчої незалежності, хоча зазнала розгромної вульгарно-соціалістичної критики» [11, с. 23].

Найбільш повними та змістовними щодо вивчення творчості польської письменниці стали дослідницькі праці Д. Книш-Рудзької та А. Прищевської-Козолуб. Перша дослідниця вважає, що її романи позначені «магічною та ненав'язливою красою прози», а розглядати їх варто розглядати в контексті найважливіших засад, а саме «автобіографізму, документальної прози середовища, з одного боку, та психологізму і загального для того періоду явища «жіночої літератури», з іншого боку» [15, с. 5–6]. У цій же праці обидва романи визначено як «варшавська діалогія» [15, с. 63] (також цим терміном послуговується Є. Квятковський [16, с. 310]). Окрім того, цю діалогію, а також інший роман письменниці «Земля Ельжбети» (1934 р.) означено як біографічні твори, котрі «проводять головних героїнь від раннього дитинства до зрілості». У понятті Полі Гоявічинської роман середовища – це «біо-

графія людей із середовища та виклад філософії людської долі» [15, с. 65]. Дещо іншої думки дотримується К. Чаховський, котрий не вважає, що роман просякнутий кліматом автобіографічних спогадів з дитинства та молодості, але складається враження, що авторка черпала з власної пам'яті досвід та переживання й частково переносила на окремих персонажів.

Д. Книш-Рудзька також виокремлює риси прози, притаманні лише Полі Гоявічинській, що надто відрізняє її від творчості Зофії Налковської та Марії Кунчевічової. До них вона відносить песимістичну філософію і фаталізм, співчуття до чужого терпіння та вразливість до суспільної кривди, бунт проти застиглих форм моральності, скоріше, суспільної гіпокризи [15, с. 71].

Інша дослідниця А. Прищевська-Козолуб не дає конкретного жанрового визначення, ба більше, завше окремо вивчає романи в тих самих аспектах і не номінує романи як діалогію. Проте вона так коментує романну традицію та певне відходження від її канонів Полею Гоявічинською (бачимо відмінність від позиції Д. Книш-Рудзької): «Вслухана в літературну традицію високої міри, стоячи обабіч від новаторства, все ж внесла до прози тридцятих років нові вартості і нові тони. Була творцем літератури середовища, якого до тих пір у неї не було і яке неймовірно важко піддається пенетрації когось-небудь ззовні» [17, с. 187–188]. А. Прищевська-Козолуб – одна з небагатьох дослідниць художньої спадщини Полі Гоявічинської, хто деталізував особливості жанру романів письменниці, зазначаючи у статті про міжвоєнну жіночу прозу, що це твори, які «маневрують між концепцією психологічного роману, роману середовища, поміж індивідуалізованим героєм та узагальненим, з якою його пов'язують емоційні зв'язки» [17, с. 159]. І. Фік подібно коментує досліджувані романи як «психологічну інтерпретацію з використанням занадто біологічно-фаталістичного методу» [14, с. 154].

До прози середовища тридцятих років минулого століття відносить роман Полі Гоявічинської «Дівчата з Новолипок» Д. Книш-Рудзька у статті «Від натуралізму Золя до прози угруповання «Середмістя»». Дослідниця зупиняється лише на одному романі, адже тут конкретизовано локацію, навколо осі якої проживаються різні біографії [15, с. 11].

Українська дослідниця О. Харлан у монографії «Дискурс катастрофізму в українській та польській прозі (1918–1939)» також вживає термін «роман середовища» [12, с. 271], посилаючись на Є. Квятковського, котрий розглядає прина-

лежність роману «Дівчата з Новолипок» (власне, згадано лише про цей роман з діалогії) і до прози психологічного реалізму, і до прози соціального реалізму, адже проведення чіткого поділу між ними практично неможливе [16, с. 299]. До слова, саме література соціального реалізму передбачає жанр роману середовища, до якого належить діалогія Полі Гоявічинської. Це ж стосується роману Ірини Вільде, адже тут немає жанрової конкретизації, оскільки твір є багатоаспектним, а оприявлені риси відповідають різній жанровій характеристиці.

Дослідник літератури міжвоєння Є. Квятковський «відкриває» розділ «Проза психологічного реалізму» романами Полі Гоявічинської: «Маємо справу з автентичним соціальним романом (*powieść środowiskowa*), зі збірним героєм, як з «літературною автобіографією дитячих років та періоду молодості» в її дівчачому зображенні, також елементами жіночого еротизму, з поверненням до сірої людини, темою темної екзистенційної тональності, певним суспільним радикалізмом, а в «Райській яблуні» – з елементами політичного роману» [16, с. 310]. Серед психологічної прози того періоду відтінки суспільного реалізму найвиразніше відчуються, на думку літературознавця, саме у варшавській діалогії П. Гоявічинської.

У нашому випадку діалогія – це два композиційно самостійні романи, котрі мають спільний сюжет та персонажів, хоча після завершення прочитання роману «Дівчата з Новолипок» реципієнт не обов'язково очікує продовження, кінцівка твору не відкрита, а настроєність доволі оптимістична, хоча й дещо самозаперечна. У творі читаємо, що «стулки вікна загойдалися, розчинилися й так застигли, відчинені в темряву, що пульсувала далеким стугоном, у темряву, вічно повну молодості, загроз і надій...» [3, с. 254]. Суперечність полягає в тому, що в одному реченні подано кілька таких дисонансних пар: «темрява – пульсація (як позначення динаміки, життя)» й «темрява – молодість». Події у сюжеті іншого роману також розгортаються у темряві, але тут вона глумачиться як життєва безвихідь і далі читаємо про смерть Бронки.

У передмові до українського видання романів (1988 р.) В. Ведіна обидва романи називає діалогією, що зустрічається не в усіх коментарях чи наукових розвідках; непідтвердженими залишаються тут факт біографізму та приналежності (проте схожість окремих творчих позицій, таких як зображення безробіття, суспільно-соціальних протестів, маргінальність людини не лише у місті

як географічному об'єкті, але й у місті як країні, світі, пролетарська тематика) до угруповання «Передмістя» (І. Фік, А. Прищевська-Козолуб). До слова, інша дослідниця Е. Красковська єдина застосовує дефініцію «жіночий роман» до роману П. Гоявічинської «Райська яблуня», розширюючи перелік письменниць, котрі творили такі романи, постатями Г. Богушевської, М. Кунцевічової та І. Кшивіцької.

Жанрова приналежність кожного з романів, окремо взятих, не відзначена, натомість перераховано ключові сюжетні моменти, творча постать П. Гоявічинської у передмові В. Ведіної порівнюється із Б. Прусом (більше таких порівнянь не знаходимо), а також зазначено, що вона стала «справжнім епіком польської столиці», багато коментарів (авторських і дослідницьких) залишено з теми відтворення соціальної гостроти, менше – про побутово-сімейні моменти (хоча, на нашу думку, саме вони є ключовими та створюють панорамне художнє тло обох романів, особливо першої частини діалогії). Відповідно до часових рамок, романи Полі Гоявічинської беззаперечно належать до художнього спадку прози реалізму. Угорський критик М. Сукод виділяє такі риси роману реалізму:

1) об'єктивізм та всебічне бачення описуваного світу; дослідник пояснює, що автор повинен розуміти описуване більше, ніж самого себе; у рамках такої тези можна розглянути ймовірний біографізм романів польської авторки;

2) реальний простір та реальний час; простір має бути актуальним потенційному читачеві, а також повинно бути відчуття, що «не відчуваємо небезпеки, що знаходимося в таємничому, незнаному світі» [18, с. 22]; актуальна реальність з подеколи екскурсами в минуле витримана у романах П. Гоявічинської, однак тоді, коли, наприклад, події в першій частині діалогії розгортаються в Саксонському парку, який реципієнтом сприймається практично як інший невідомий світ, виникає відчуття таємничості та незвідності, що манить і вабить;

3) достовірний образ героя всупереч його природі; пояснення ґрунтується на тому, що герой є композиційною складовою частиною, а на прикладі його «прекрасних, марних чи пересічних подій передається сумарно інформація про світ описуваного» [18, с. 23]; достеменно такою є формула опису героїв (точніше, героїнь), однак на прикладі діалогії цей світ подано як знаний і невідомий, як опозиція «свій – чужий» у значеннях «злиднений – багатий» та «безпросвітний – варіативний»;

4) романний світ є сповна наслідуванням зовнішнього світу; тут автор М. Сукод пропонує дещо різні пояснення, де перше – це те, що кожний твір «створює світ із почерпнутих з іншої реальності характеристик» [18, с. 23] (як бачимо у Ч. Діккенса), а друге – «подієвість почерпнута з історико-суспільної реальності і становить тло для створення інтелектуально-моральних характерів» [18, с. 23]; як переконуємося, Поля Гоявічинська оминає таку пропозицію наслідування зовнішнього світу, адже, повторимося, вона формує чітку опозиційну картину, адже, окрім опозиції «світ внутрішній – світ зовнішній», подано інший варіант «світ свій – світ чужий».

Отже, якщо підсумувати більшість наукових студій, присвячених питанню визначеності жанру, здебільшого романи Полі Гоявічинської пояснюють як діалогію (або як варшавську діалогію, за Д. Книш-Рудзькою та Є. Квятковським), а кожен із творів окремо – як роман середовища (О. Харлан, Є. Квятковський). При цьому окремі дослідники додають, що це психологічні романи середовища з елементами біографізму (І. Фік, Д. Книш-Рудзька), хоча знаходимо заперечення такої версії у студіях В. Ведіної (у її передмові до україномовної версії діалогії), А. Насіловської та К. Чаховського.

Ми поділяємо думку польського літературознавця Є. Квятковського та української дослідниці О. Харлан із деяким доповненням, адже література реалізму (за Є. Квятковським) ділиться на такі два хронологічні відтинки: 1918–1932 рр. та 1932–1939 рр., очевидно, що творчість П. Гоявічинської належить саме до другого періоду. Це підтверджується не лише датами виходу творів, але й такими ключовими характеристиками, які витримує у ході написання романів авторка:

1) риси суспільного реалізму (у польській літературі прийнято розрізняти реалізм суспільний та соціалістичний як *społeczny* та *socjalistyczny*) (у романі середовища «Дівчата з Новолипок» П. Гоявічинської), такі як катастрофізм, стилістична забарвленість та зацікавленість важливими й актуальними подіями, тематика нижчих верств населення (що особливо близьке передмістям та перегукується з тематикою найбільш популярних романів польської письменниці);

2) риси психологічного реалізму (у психологічних романах «Дівчата з Новолипок» та «Райська яблуня» П. Гоявічинської), такі як біографізм (з акцентом на дитячих та юнацьких роках), жіночий еротизм (насправді питання феміністичної тематики у П. Гоявічинської виявлене

багатьма дослідниками, зокрема Є. Квятковським, Е. Красковською, А. Прищевською-Козолуб, І. Фіком, Д. Книш-Рудзькою, К. Викою), «темна екзистенційна тональність» [16, с. 311], суспільний радикалізм, тлумачення людського тіла не лише з позиції філософствування, але й з того погляду, коли людина та її тіло розглянуті як біологічна одиниця з властивою їй фізіологією.

Вважаємо за доцільне відносити діалогію (сукупно, а не кожен з її частин зокрема) до кореляції роману середовища та роману психологічного. Ми не можемо ані погодитися з версією наявності факту біографізму, ані заперечити її, оскільки про реальне життя П. Гоявічинської достеменно відомо небагато (здебільшого зі «Щоденника» З. Налковської та фрагментарно з окремих праць дослідників її творчості), тому можемо лише припустити наявність елементів біографізму у діалогії.

Не меншу варіативність поглядів щодо жанрової приналежності твору «Сестри Річинські» української письменниці Ірини Вільде знаходимо серед вітчизняних дослідників. Одноставність поглядів дослідників у цьому разі зведена лише в питанні родової приналежності, адже цей твір є зразком епічної літератури, а саме роману-епопеї (Н. Зборовська, В. Качкан, Ю. Николишин, Р. Горак, С. Бородіца).

Як і з романами П. Гоявічинської, у передмові до твору «Сестри Річинські» (автор – Юрій Николишин, 2011 р.) жанрова семантика не конкретизована. Схоже, як і в Полі Гоявічинської, акцент у науковому коментуванні зроблено саме на соціальному, подеколи релігійному та політичному аспектах, що теж не є найважливішим, на нашу думку.

У праці «На перехрестях віку» вітчизняний критик і літературознавець М. Ільницький так визначає жанрову приналежність роману Ірини Вільде, котра «віддала більшу данину «вимогам часу» оповіданнями й нарисами, вкладаючи свій талант у роман «Сестри Річинські», що розростається до рівня своєрідної епопеї жіночих характерів і доль на тлі епохи» [6, с. 520]. Тут же, цитуючи Н. Зборовську та приймаючи її позицію, критик зазначає, що, якщо «зневажити тенденційно-ідеологічні сторінки епопеї <...>, матимемо живий реалістичний, гостро драматичний родинно-побутовий роман, що виростає в історію, філософію та психологію індивідуального та національного буття» [6, с. 520].

С. Бородіца, досліджуючи психологію кризових станів, визначає жанр твору, вказуючи на його приналежність саме до роману-епопеї – твору

нового за змістом і такого, що протегує впродовж усього змісту актуальність питання національної ідентифікації, що надає роману окремих штрихів національного питання в контексті роману-епопеї.

Власну версію жанрового термінування пропонує інший вітчизняний дослідник В. Качкан. Він вважає, що твір «Сестри Річинські» – це «не сага-хроніка одного роду, а роман, що проектує розвиток героїв у майбутнє і до визначення якого підійдуть усі з названих у ньому шарів, а саме соціально-психологічний, соціально-історичний, соціально-політичний, іронічно-сатиричний (до слова, останній варіант жанру твору знаходимо лише у В. Качкана – Н. О.)» [9, с. 87]. Також В. Кодак і В. Качкан використовують термін «трилогія».

Однією з найповажніших праць, присвячених темі жанру твору «Сестри Річинські» (у цьому випадку – у компаративному аспекті), є стаття О. Дудар «Жанрова семантика романів «Сестри Річинські» Ірини Вільде та «Оплот» Т. Драйзера» (назва тотожна назві підрозділу монографічного дослідження цієї ж авторки). До уваги беремо статтю, в якій детально проаналізовано позиції, адже загалом у авторефераті дослідниці найчастіше зустрічається визначення «соціально-психологічний роман», а у статті пояснюється версія комбінування декількох жанрів роману на прикладі одного твору. Це пояснюється тим, що досліджуваний роман доволі багатоплощинний і пропонує велику розгалуженість не лише подієвості, вираженої у причинно-наслідкових зв'язках, та сюжетних витків на прикладі життя двох генерацій однієї сім'ї, але й конфліктів, що мають соціальний, політичний, духовний, сімейний, зрештою, релігійний та гендерний характер. Н. Зборовська щодо цього відзначає, що цей твір – «багатоповерхова, синтетична структура, завдяки якій можна говорити про декілька специфічних романних жанрів» [5, с. 39]. Власне, термінологічну комбінацію «синтетична структура» ми зустрічаємо не лише у дослідженнях Н. Зборовської стосовно жанрової приналежності роману «Сестри Річинські», але й в О. Дудар, С. Андрусів, натомість ніхто з дослідників не подає таку пропозицію жанру, як синтетичний, тому спробуємо встановити, чи характерний цей термін для цього твору, чи можемо його визначити як синтетичний роман, а не як роман зі складною синтетичною структурою.

Жанровий канон не є статичним, застиглим поняттям, він має свою динаміку, й дослідники часто зустрічаються з процесами жанрової диференціації та явищем жанрової дифузії, що відо-

бражається у стані дослідження синтетичного роману у вітчизняному літературознавстві, проте не є настільки поширеним та актуалізованим, а одні з останніх наукових розвідок, які належать І. Козлику, Н. Гоці, О. Тереховській, О. Юферевій, все ж таки дають нам можливість крізь базу їх теоретичних напрацювань припустити і за можливості підтвердити, що твір «Сестри Річинські» – ще один зразок синтетичного роману літератури, у тому числі вітчизняної.

Вітчизняна дослідниця О. Юферева у власному дослідженні вирізняє два напрями «притягання форм», а саме синтез і контамінацію, і називає їх диференціальні ознаки як такі, що принципово неподібні [13, с. 113]. Далі дослідниця продовжує свою думку, цитуючи В. Будного стосовно пов'язаних із жанровою диференціацією процесів синтезу, а саме контамінації і дифузії, які означають «різні способи міжжанрової та міжродової взаємодії» [2, с. 201]. Під жанровим синтезом дослідники В. Будний та М. Ільницький експлікують структуру як компонування елементів в єдине ціле. Синтетичними (або симфонічними, до слова, це єдині дослідники, котрі пропонують альтернативний варіант жанру – *Н. О.*) називають жанри роману й епопеї «з огляду на багатотематичність, панорамність зображення, психологізм, поліфонічність» [2, с. 202]. Оскільки на прикладі твору Ірини Вільде «Сестри Річинські» відзначено розширену проблематику, багатотематичність, насамперед, психологізм (також вище наведено перелік дослідників, котрі позначають цей твір як роман-епопею), то можемо не лише приєднатися до твердження Н. Зборовської, О. Дудар, С. Андрусів про те, що це роман зі складною синтетичною структурою. Таку думку продовжує у дисертаційному дослідженні Н. Карач, котра підсумовує, що цей твір – зразок явища синтетичного жанру як поєднання жанрових ознак «роману та епопеї, з одного боку, та соціально-побутового, психологічного, сімейного, ідеологічного, філософського романів, з іншого боку» [8, с. 176].

Також стосовно теми синтезу варто відзначити, що В. Будний та М. Ільницький коментують у своїй праці явище синтезу на межі мистецтв як таке, що пов'язане з «розквітом художньої документалістики (зокрема, біографічної та мемуарної літератури) та есеїстики (поєднання мистецького і філософського та наукового мовлення)» [2, с. 201]. У польській літературі період міжвоєнної відзначений активним розвитком документалістичної літератури, проте на прикладі творчості П. Гоявічинської дослідники її поетикальної спадщини розійшлися у своїх поглядах щодо підтвер-

дження факту біографізму, адже окремі критики називають частину дилогії «Дівчата Новолипок» біографічним романом, інші – романом з елементами біографізму, а треті взагалі його заперечують. За більшої однастайності поглядів про підтвердження біографізму у романі «Дівчата з Новолипок» (щодо другої частини тут така версія не розглядається і, відповідно до сюжету, скоріш за все, залишиться неактуальною) можна провести додаткове вивчення явища синтезу на межі мистецтв на прикладі творчості романної спадщини П. Гоявічинської (наприклад, у романі «Дівчата з Новолипок»).

Щодо Ірини Вільде, то до біографічного роману дослідники відносять повістевий цикл «Метелики на шпильках», «Б'є восьма», «Повнолітні діти» (Н. Мафтин, Н. Карач). Дещо по-іншому коментує таку тезу В. Качкан, вважаючи, що вона «потребує якщо не заперечення, то уточнення» [8, с. 80]. Стосовно роману «Сестри Річинські» історик літератури посилається на слова Ірина Вільде, котра «підкреслювала, що закиди у біографізмі безпідставні, бо вважала, що належить «до типу письменників, які дають першість фантазії перед фактажем» [8, с. 81].

У продовження нашого аналізу роману української письменниці на підставі зібраних теоретичних відомостей та систематизації матеріалу визначаємо (слідом за О. Дудар), що досліджуваний твір «за формою наративу, зовнішніми ознаками – сімейна хроніка, за характером сюжетних колізій, смисловим навантаженням (змістом) саморефлексіями головних героїв – соціально-психологічний роман» [4, с. 65]. Власне, версія соціально-психологічного роману найчастіше вітається дослідниками і стає центральною у дослідженнях. До слова, це є поясненням, чому саме психологічний наратив є домінуючим у творі. Експлікація полягає в тому, що науковці приблизно на одному рівні представляють відтворені мотиви, проблеми та суто Вільдівські рефлексії щодо національної єдності, сімейної гармонії і затишку, історичної минувшини, питань геополітики та, зрештою, релігії. Однак саме крізь соціально-психологічний зріз їй вдається особливо тонко та гостро виокремити ті питання, які транслують авторське прагнення показати ті глобальні проблеми, які вкорінені в життя українців.

Висновки. Проаналізувавши обидва романи П. Гоявічинської «Дівчата з Новолипок» та «Райська яблуня», а також роман Ірини Вільде «Сестри Річинські» у контексті жанрового визначення, ми виявили низку спільних характеристик. Головною є приналежність досліджуваних рома-

нів до епічного матеріалу. На це найбільше вказує, окрім обсягу, нарративна форма викладу, адже у цих романах (як і в більшості інших) епічний час традиційно минулий, відповідно, події показані як такі, що вже відбулися, наявна скерованість на зображуване, адже, наприклад, ліричним жанрам притаманна вражальність [2, с. 204], хоча польські романи трактують як поєднання романів суспільного (не соціального) та психологічного реалізму, а роман української письменниці – як роман епохи реалізму (хоча й тут стикаємося

з неоднозначністю тверджень, адже С. Андрусів та Н. Зборовська називають твір «компромісом між реалізмом та соцреалізмом», що стало найбільшою, на їхню думку, поразкою письменниці). Зрештою, не слід забувати про той факт, що внаслідок детальної цензури Ірина Вільде змушена була переробляти твір на користь «акуратності» описів подій (актуальних у межах твору та історичних), характерів, ідей. Розбіжності виникають під час визначення романних різновидів або типів романної розповіді (за О. Дудар).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бородіца С. Психологія «кризових станів» у романі-епопеї «Сестри Річинські» І. Вільде. *Studia Methodologica*. 2008. Вип. 25 : Антропологія літератури: комунікація, мова, тілесність. С. 39–43.
2. Будний В. Порівняльне літературознавство : підручник. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. 430 с.
3. Гоявічинська П. Дівчата з Новолипок. Райська яблуня : романи / пер. з пол. В. Струтинський ; передм. В. Ведіної. Київ : Дніпро, 1988. 624 с.
4. Дудар О. Жанрова семантика романів «Сестри Річинські» Ірини Вільде та «Оплот» Теодора Драйзера. *Мандрівець*. 2014. № 6. С. 62–65.
5. Зборовська Н. Стильовий портрет шістдесятництва. *Слово і час*. 2001. № 12. С. 26–42.
6. Ільницький М. На перехрестях віку : у 3 кн. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. Кн. II. 703 с.
7. Вільде І. Сестри Річинські. Львів : Априорі, 2011. 1264 с.
8. Карач Н. Жанрово-стильова своєрідність прози Ірини Вільде в контексті української літератури 30–60-х років ХХ століття : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01. Тернопіль, 2021. 217 с.
9. Качкан В. Ірина Вільде: нарис життя і творчості. Київ : Дніпро, 1991. 159 с.
10. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства : монографія. Львів : ПАІС, 2005. 368 с.
11. Олефір В. Жанрова палітра українського роману 20–30-х років ХХ століття. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство, мовознавство, фольклористика*. 2010. Вип. 21. С. 21–24.
12. Харлан О. Дискурс катастрофізму в українській та польській літературі (1918–1939) : монографія. Київ : Освіта України, 2008. 307 с.
13. Юферева О. Синтетичний жанр і контамінацій на єдність: теоретичні аспекти. *Питання літературознавства*. 2010. Вип. 81. С. 111–121.
14. Fikl. 20 lat literatury polskiej (1918–1938). Kraków : Czytelnik, 1939. 172 s.
15. Knysz-Rudzka D. Pola Gojawicyńska. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1976. 217 s.
16. Kwiatkowski J. Dwudziestolecie międzywojenne. Wydawnictwo naukowe PWN, 2012. 597 s.
17. Przyszczewska-Kozolub A. Pisarstwo Poli Gojawicyńskiej. Warszawa; Wrocław : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1980. 197 s.
18. Sukosd M. Wariacje na temat powieści / przeł. A. Sieroszewski. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1975. 304 s.